

פרשת צו

תפיני מנחת פתים (ו, יד)

יסוד גדול וחשוב מלמדת אותנו התורה ביחס לעני - מידת הרחמים.

מסביר רבי אהרון בקשט זצ"ל ודבריו מובאים בספר "דרכי מוסר": התורה ציוותה אותנו "פתות אותה פתים" - פתיתה זו נועדה שתיראה כאילו היא מכילה כמות גדולה.

כאשר העשיר מביא קרבנו, והקרבן הוא שור, אזי בגלל גודלו לוקח זמן רב עד שנשרף. עובדה זו הייתה גורמת לעני חלישות הדעת. באה התורה וחסה על כבודו של העני ולכן אמרו: "לא יבדיל", שיישרף יחד עם הנוצות וכתוצאה מכך תימשך שריפת קרבנו זמן רב יותר ולעני תהיה נחת רוח.

אנו רואים עד כמה התורה רוצה להרים את רוחו של העני שלא יהיה כל כך שבור ונכנע - ולהיפך מצד השני רואים איך שהתורה דואגת שהעשיר לא יתגאה בעושרו, כי תועבת ה' כל גבה לבב.

לא אחת אנו רואים כי מקבצי הנדבות או האנשים הנחשבים כעניים, מלבושם, התנהגותם ואף דיבורם מעידים עליהם כי מצבם הכלכלי אינו שפיר, ולא רק זאת אלא הם אף מרגישים עצמם נחותים כלפי אחרים וזאת בגלל דלותם. וכל מי שמסייע ביד העני, אם זה בהלוואה למשל, על כך אומר דוד המלך: "מלוה ה' חונן דל". אדם המלווה לעני נחשב כמלווה להקב"ה.

נתאר לעצמנו שהגיע עשיר גדול ונתקע ללא מזומנים ומבקש מאיתנו הלוואה לזמן קצר והוא מבטיח כי תוך תקופה קצרה הוא יחזיר לנו פי כמה, מי יהסס לתת? להיפך, רבים ירצו לזכות בנתינה זו ק"ו כאשר מלך מלכי המלכים מבקש שנסייע לעני כדי שלא ירגיש שפל או בזוי, כי כאשר העני מתבזה יש פגיעה ביציר כפיו של הקב"ה. על השכר שיכולים לזכות בו בעבור נתינת צדקה ועידוד לעני נלמד מהמעשה הבא:

מעשה בעשיר מופלג בתורה, בחוכמה ובמידות טובות, אך רק בדבר אחד לא דיקדק: בזמן שהיה עורך סעודה והיה מזמין לסעודתו אורחים, היה מזמין רק עשירים ואנשים מכובדים, רבנים ותלמידי - חכמים אולם אורחים עניים לא הזמין. לא מרוע לב עשה זאת, אלא פשוט מאוד הוא לא אהב שבמחיצתו יהיו עניים.

לאותו עשיר הייתה בת יחידה, חכמה, נבונה ויפה להפליא. הבת הנזכרת הגיעה זמנה להינשא, ומיד קפצו השדכנים והציעו בני טובים לבחורה. מצאה חן בעיניה אחת ההצעות, הזוג הסכים להינשא, וקבעו מועד לנישואים. השמחה והאושר שררו בבית העשיר וכל העיר ציפתה בכליון עיניים ליום החופה ביודעם שתהא חתונה מכובדת והעיקר מלאת מעדנים... ובהגיע יום החופה כולם היו שמחים וקהל גדול השתתף בחתונה. ברם, השמחה נקטעה בהלם גדול: הורי החתן והכלה באו לדירת הזוג הטרי למחרת בבוקר לראות מה שלומם והנה החתן, בר מינן, מוטל במיטתו ללא רוח חיים!

שמחתם נהפכה לאבל ויגון ותהום כל העיר והכלה שנהפכה לאלמנה הייתה בצער עמוק.

לא ארכו הימים ודיברו על לב האלמנה שתינשא כי עודנה צעירה ואכן היא נישאה שוב, אך שוב - החתן השני גם הוא נפטר לפתע למחרת הנישואין וגם בחתונתה השלישית נפטר החתן... העלמה החכמה והנבונה אמרה: "אני אשר אלמנה ואיני רוצה עוד להתחתן! מספיק שלושה חתנים קברתי. אינני יודעת בשל מי כל זה, ומה הוא העוון שבידינו או גלגול הוא." למרות המקרים המדהימים באו כמה חתנים וביקשו את ידה אך היא בשום פנים ואופן לא הסכימה

פרשת צו

להצעות שידוכים עוד.

העשיר, אבי האלמנה "הקטלנית", היה לו אח עני מאוד שגר במדינה אחרת. מצבו היה קשה מאוד ולו עשרה בנים. כל יום היה יוצא הוא ובנו הבכור ליער והיה חוטב עצים ומביאם לעיר ומוכרם בפרוטות ובכסף שקיבל עבורם פירנס את בני ביתו בדוחק רב.

יום אחד הלכו האב ובנו ליער וחטבו עצים והביאום העירה ולא יכלו למכרם ובאותו ערב ישנו כולם רעבים. למחרת שוב הלכו ליעד ותוך כדי העבודה הקשה האב התעלף כי נחלש מחוסר תזונה.

הבן ראה את אביו המעולף, הרים את עיניו לשמים והחל לבכות בגלל מצב המשפחה ועוניים המדולדל והמדוכא.

כששבה רוחו של אביו, התחנן לפניו שירשה לו לבקר אצל דודו העשיר, אולי תהיה תשועה על ידו, וה' יפתח את לבו לסייע בנדיבות לאחיו. האב לא מנע מבנו והירשה לו לנסוע בלית - ברירה.

כשהגיע הבן לדודו קיבלו אותו באהבה רבה. הדוד ואשתו שמחו מאוד לראותו. הבן ידע כבר כל המוצאות אותם עם בתם האלמנה, ובכל זאת לאחר זמן מה ביקש מדודו אם מוכן לתת לו את בקשתו, אבל שישבע לו שלא ישיב את פניו ריקם.

הדוד אמר: "אחייני יקירי, תגיד מה בקשתך והנני ואמלאנה". אך הבן לא אמר דבר, עד שנשבע לו הדוד.

להפתעתו ביקש הבחור את יד בתו האלמנה. הדוד ואשתו החווירו בשומעם ואמרו לו: "הננו מוכנים לעזור לך בכל מה שתרצה הן בכסף הן בכל דבר, אך עניין בתנו זה קשה. הלוא ידוע לך מה שקרה עם שלושת חתניה, שבלייל חופתם הלכו לבית עולמם, ואיך נוכל לראות בך ח"ו דבר כזה? יקר אתה לנו."! אמר הבחור לדודו: "אעפ"כ אני רוצה את בתך שתינשא לי ומהשמים ירחמו עלי וגם עליה."! מחמת שנשבע לו הדוד לא היה יכול עוד לסרב ואמר: "אני אדבר על לב בתי ואשפיע עליה וה' הטוב בעיניו יעשה. אם מהשמים היה הדבר, אין להחזיר."

העשיר קרא לבתו ואמר לה את בקשת בן אחיו הבכור. היא בכתה וצעקה, ואמרה: "די בשלושה שהלכו לעולמם ואיך ארצה ברעת בן דודי והוא בחור חמד נבון וחכם! אנא ה'! תהיה יד ה' בי ולא בבחורים אלה! מה חטאם?"

הבת ביקשה בתוקף מאביה לנסות שוב למנוע ממנו את בקשתו, אך אביה אמר לה: "בתי היקרה, את לא יכולה לתאר כמה דיברנו וביקשנוהו אני ואמך בעניין זה, ואמרנו לו שהנני מוכן לתת לו כסף לרוב, אך הוא השביעני לפני שיאמר לי, שלא אחזיר את פניו מבקשתו, ולא עלה על דעתי שהוא בכלל יבקש אותך..."

לבסוף נכנעה האלמנה ומסרה בידי שמים שירחמו עליו ועליה ועל הוריה הכאובים מהעבר.

הזוג התארס ונקבע זמן לנישואין. והנה, יום אחד לפני החופה נפגש החתן עם איש זקן. זה היה אליהו הנביא, זכור לטוב, שאמר לו: "שמע, בני, אתה רוצה להתחתן עם בת זוגתך? איעצך עצה אך אל תמוש מעצתי ימין ושמאל. בסעודה שתעשה לכבוד החתן והכלה, יבוא עני וישב ליד הדלת. אתה אל תתחיל לאכול עד שיבוא עני זה. אתה בעצמך תקום ותביא אותו ותושיבו על ידך בצד ימין. כך תינצל אתה ממוות בטוח!"

פרשת צו

ופתאום נעלם הזקן. החתן שמר את הדברים בלבו והתכוון לחופה.

בשעת הסעודה הקרואים כולם ישבו מסובים ליד השולחנות אך ליבם על החתן ועיניהם לשמים שלא יקרה לו ח"ו כמו החתנים שקדמו לו ושפתותיהם דובבות תפילה לא-ל עליון. והנה נכנס אותו עני שתיארו אליהו הנביא זכור לטוב והתיישב ליד הדלת. מיד קם החתן וניגש אליו וביקשו שישב לידו. קודם סירב ואמר כי טוב לו פה אך החתן לא עזב את ידי העני ומשכו אליו בכוח והושיבו לידו לצד ימינו כבקשת הזקן, וכיבדו כבוד גדול. כל האורחים התפלאו על התנהגות החתן עם העני הזר ולא ידעו פשר הדבר. לאחר שגמרו הסעודה והמשתה כל אחד הלך לביתו וחשב על ההלוויה, ב"מ, שככל הנראה תיארך כבר מחר...

בעוד העני היה יושב, קם החתן ללכת לחדרו ואז פנה אליו העני ואמר לחתן: "אני שליחו של מרום ובאתי לקחת את נפשך!"

החתן לא נבהל ואמר לו: "תן לי זמן שנה אחת". ענה: "לא! אין לי רשות."

"טוב, תן לי חודש אחד כדי לשמח את הכלה". ענה: "לא! אין לי רשות."

"טוב, תן לי רשות לגשת אל אשתי ואקח ממנה רשות ואיפרד ממנה שלא תיבהל."

אמר לו המלאך: "לזה אשא פניך כי גמלת עמי חסד. לך וחזור מהר!"

הלך החתן אל הכלה שהייתה בחדר לבדה, ממתינה לחתנה שיקיים מצוותו, ונחלי מים זולגות מעיניה ומתפללת לאלוקים. כשבא חתנה לחדרה מיד ניגבה פניה והחזיקה אותו בכוח אך התפלאה מדוע בא לבד לחדר כי המנהג ללוותו.

אמר לה החתן בשקט: "באתי לקחת רשות ממך כי באה שעתי ומלאך המוות מחכה לי. הוא אמר לי כי בא לקחת נפשי ממש עכשיו הוא נמצא בחוץ". אמרה הכלה לחתן: "אתה תישאר פה ואני אלך אליו ואדבר איתו!"

ומיד הלכה אל העני, שהוא מלאך המוות, ושאלה אותו: "אתה הוא השליח שרוצה לקחת נשמת אישי?". "כן."

"הלא כתוב בתורה 'כי יקח איש אישה חדשה לא יצא לצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושימח את אשתו אשר לקח' והקב"ה אמת ותורתו אמת היא, ועכשיו אם תיקח את נשמת בעלי אזי תהיה התורה ח"ו פלסטר! אם תקבל את דבריי הנה מה טוב. ואם לא, בוא איתי לבית - הדין הגדול שבשמים לפני הקב"ה!"

שמע המלאך וענה לה: "אני עושה למען בעלך שעשה לי כבוד גדול וחסד, לזאת אשא פניך ואלך לפני הקב"ה ואמסור את דבריך". וילך המלאך לשאול מאת הקב"ה, ובהרף עין חזר בשמחה ובישר אותם שהקב"ה ויתר לחתן והחזיר את חייו עבור גמילות חסד שעשה עם העני. ומנגד - בבית הורי הכלה הסתובבו שם כל הלילה במתח, וכשהיו שומעים את קולם ושמחתם, היו מלאים שמחה אך שמחתם הייתה מהולה ביגון כי לא ידעו מה יהיה עד הבוקר.

פרשת צו

מיד בזריחת החמה נכנסו לחדר הורי הכלה וכשראו את שניהם בריאים ושמחים לא היה גבול לשמחתם. מיד פשטה הידיעה על הנס שקרה להם, והודיעו ברבים כי גמילות חסד היא שהצילה אותם.

מכאן נלמד על החשיבות הגדולה בעשיית חסד עם העני. על כך נאמר במשנה: "אלו דברים שאין להם שיעור... גמילות חסידים."

העני שבדרך כלל מתבייש במצבו ובדרך כלל פניו נפולות, על כן חלה עלינו חובה כפולה ומכופלת בהתייחסותנו אליו.

ה"חפץ חיים" זצ"ל בספרו "אהבת חסד" מעיר עפ"י השו"ע, שצריך להיזהר לתת את הצדקה בסבר פנים יפות ולא בפנים זועמות. כן הדין לעניין הלוואה. צריך שלא להנהיג בו מנהג ביזיון חלילה אלא ילוונו בסבר פנים יפות. וכאשר האדם מסייע לעני ומאיר לו פנים - בגלל הדבר הזה יברך ה' אלוקיך.

מקור: אור דניאל